

מבקר המדינה

דוח על הביקורת
באגרידב חברה לפיתוח חקלאי
(ארצות חוץ) בע"מ

מבקר המדינה

**דוח על הביקורת
באגרידב חברה לפיתוח חקלאי
(ארצות חוץ) בע"מ**

ירושלים, התשנ"ד-1993

סודר בסדר-צילום במדפיס הממשלתי, ירושלים

מס' קטלוגי 93-009

ISSN 0579-2770

דין וחשבון זה מסכם את הביקורת שעשה משרד מבקר המדינה באגרידב חברה לפיתוח חקלאי (ארצות חוץ) בע"מ עד תחילת 1992; בדיקות השלמה נעשו בשנת 1993. הממצאים שהועלו במהלך הביקורת הובאו לידיעת הנהלת החברה; בדוח זה מובאים הממצאים העיקריים.

החברה עומדת לביקורת מבקר המדינה לפי סעיף 9(5) לחוק מבקר המדינה, התשי"ח-1958 (נוסח משולב), בהיותה גוף שהממשלה משתתפת בהנהלתו.

אגרידב היא חברה ממשלתית כמשמעותה בחוק החברות הממשלתיות, התשל"ה-1975. שר החקלאות הוא השר האחראי לענייניה לפי חוק זה ובידו, יחד עם שר האוצר, הסמכויות המפורטות בחוק בענייני החברה.

תוכן העניינים

9	החברה והתפתחותה
12	פעולות החברה
15	ביצוע פרויקטים
15	פרויקט במצרים
15	פרויקט באיים הקריביים
17	פעולות החברה בארצות אפריקה
22	גידול כותנה בקליפורניה
23	הגברת מטר במדינה באירופה
26	כוח אדם
29	דוחות כספיים

החברה והתפתחותה

1. אגרידב חברה לפיתוח חקלאי (ארצות חוץ) בע"מ (להלן - אגרידב או החברה) נוסדה ב-1963 והיתה עד 1977 בשליטת מקורות, חברת מים בע"מ (להלן - מקורות). על פי החלטת ועדת השרים לענייני כלכלה, מינואר 1977, הועברו 2/3 מהון המניות של החברה ממקורות לממשלה. בינואר 1982 הועברו לממשלה, על פי החלטת אותה ועדה, גם יתר המניות. מאז רק שש מניות מוחזקות בידי חברות ממשלתיות אחרות.

ב-31.12.92 היה הון המניות הנפרע של החברה מורכב מ-15,000 מניות רגילות בערך נקוב של 0.0001 ש"ח; הערך המותאם של הון המניות לאותו מועד היה 60,000 ש"ח בקירוב.

בהחלטה של ועדת השרים מינואר 1982 נקבע לראשונה, שאגרידב תפעל על בסיס עסקי ותיתן עדיפות לפרויקטים מומלצים בידי משרד החוץ ומשרד החקלאות. לנציג משרד החוץ בדירקטוריון של אגרידב תהיה דעה קובעת עם אילו ארצות אין להתקשר מנימוקים של מדיניות חוץ. בהחלטה הוגדרו המטרות של החברה: "ביצוע, ליווי ביצוע וניהול פרויקטים חקלאיים ואגרו-תעשייתיים בארצות חוץ ויצוא ציוד ותשומות"; עוד נאמר באותה החלטה, שלהגשמת מטרותיה רשאית החברה להקים שותפויות עם גורמים בחוץ לארץ, כפוף לאישור הממשלה.

החברה מעסיקה צוות עובדים קבוע בארץ ומומחים שהיא מגייסת בארץ למתן שירותי ידע וניהול פרויקטים בחוץ לארץ. ההתקשרות עם המומחים נעשית על פי חוזים מיוחדים לתקופות קצובות. ב-31.12.92 הועסקו בצוות הקבוע בארץ 9 עובדים, ובמתן שירותים בחוץ לארץ - 12 מומחים. משרדי החברה נמצאים ברחובות.

הכנסות החברה בשנת 1989 היו כ-4.5 מיליון דולר¹; בשנת 1990 - כ-4.9 מיליון דולר; בשנת 1991 - כ-1.2 מיליון דולר; ובשנת 1992 - 3.1 מיליון דולר. הרווח הנקי בשנת 1989 היה כ-271,000 דולר, ובשנת 1990 כ-294,000 דולר. בשנת 1991 היה לחברה הפסד של כ-320,000 דולר ובשנת 1992 היה לחברה רווח של כ-54,000 דולר. יתרת רווח שלא יועדה ליום 31.12.92 היתה בסכום של כ-0.9 מיליון דולר.

בשנת 1990 נתנה החברה שירותים לפרויקטים האלה: הגברת מטר במדינה באירופה; הקמת משקים חקלאיים, מרכזים קהילתיים וגידול כותנה באפריקה; גידול כותנה בקליפורניה; הקמת חלקת מטעים ומשתלות ירקות במצרים; השקיה וגידול ירקות וכותנה וכן פיתוח גידולים חקלאיים חדשים באיים הקריביים. הפרויקטים במצרים ובאיים הקריביים קשורים לפעילות המרכז לשיתוף בין-לאומי במשרד החוץ (להלן - מש"ב) ומבוצעים במימון של גורמי סיוע החוץ של ארה"ב. בשנת 1991 היה צמצום בפעילות החברה: באותה שנה לא בוצעו פעולות להגברת מטר במדינה באירופה, הופסק הפרויקט של גידול כותנה בקליפורניה, וצומצמה הפעילות באפריקה. בשנת 1992

¹ הנתונים לקוחים מהדוחות הכספיים של החברה, הערוכים על בסיס העלות ההיסטורית המותאמת לכוון הקנייה של השקל על פי גילוי דעת 36 של לשכת רואי החשבון בישראל. לנוחות הקורא תרגם משרד מבקר המדינה נתונים אלה לדולרים לפי שערי החליפין בסוף כל שנת כספים.

חידשה החברה את הפעילות להגברת מטר והחלה לפעול בחבר המדינות במתן שירותי ידע חקלאי לגידול ירקות לתעשייה.

בדצמבר 1992 כיהנו בדירקטוריון החברה חמישה דירקטורים, כולם מטעם המדינה: שני עובדי משרד החקלאות ושלושה מקרב הציבור. בשנת 1992 התכנס הדירקטוריון חמש פעמים.

2. ביוני 1991 החליטה ועדת השרים לענייני כלכלה למכור בהצעת מכר 100% ממניות המדינה בחברה; המניות יימכרו למשקיע יחיד או לקבוצת משקיעים; כל עוד יימשך קשר עסקי-חוזי בין החברה לבין המדינה יובטח כי השליטה בחברה תהיה בידי ישראלים וכי החברה תהיה תאגיד רשום בישראל. בדצמבר 1991 החליטה ועדת השרים לענייני הפרטה לבטל את ההגבלה כי יובטח שהשליטה בחברה תהיה בידי ישראלים.

לאחר שנסיגותיה של רשות החברה הממשלתיות להוציא את החלטת המכירה לפועל לא נשאו פרי, החליטה ועדת השרים לענייני הפרטה ביולי 1992 לאפשר לרשות החברות הממשלתיות לשאת ולתת גם על מכירה של 74% ממניות המדינה באגרידב.

בדצמבר 1992 העיר משרד מבקר, כי בנסיבות שנוצרו, רצוי לשוב ולדון בכל ההיבטים של מכירת השליטה בחברת אגרידב. יצוא ידע חקלאי למדינות אחרות, ובמיוחד למדינות מתפתחות, היא אחת הדרכים להעמקת הקשרים המדיניים והכלכליים עם הארצות הנהנות; לפיכך, יש לבחון אם התמורה הכספית הצפויה מהמכירה ויתרונות אחרים העשויים לנבוע מההפרטה, שקולים כנגד נטילת האצטלה הממלכתית מהחברה, שכן מידת נכונותם של גורמי חוץ לשכור את שירותיה מושפעת ממעמדה הממלכתי. מן הראוי לדון גם בשאלה, אם מסירת השליטה בחברה לגורם פרטי לא תגרע ממידת זהירותה ואחריותה הלאומית ביצוא ידע חקלאי.

בינואר 1993 פנה שר החקלאות לראש הממשלה, שכיהן כיו"ר ועדת השרים לענייני הפרטה, בבקשה לקבל החלטה שתבטל החלטות קודמות בדבר מכירת החברה. ב-29.3.93 החליטה ועדת השרים לענייני הפרטה לבקש חוות דעת ממומחה, בשאלת הפרטת חברת אגרידב. עוד הוחלט, כי המומחה יוצע לוועדת השרים בידי שר האוצר וחוות דעתו של המומחה תוגש לוועדה בתוך שלושה חודשים.

במאי 1993 החליטה ועדת השרים לענייני הפרטה, על פי המלצת שר האוצר, ועל דעת שר החקלאות, למנות את מר י' גדיש, שכיהן בעבר כממונה על התקציבים במשרד האוצר, למומחה בשאלת הפרטת חברת אגרידב.

בסוף יוני 1993 הגיש המומחה את חוות דעתו לוועדת השרים לענייני הפרטה. להלן עיקרי מסקנותיו: חלק ניכר מפעילותה של אגרידב יזומה בידי מש"ב וממומנת ברובה על ידי ארצות שלישיות; התועלת הלאומית מפעילות אגרידב במתכונת הנוכחית היא חיובית ולדעת מנהל מש"ב גם חיונית לקשרי החוץ של המדינה. יש סכנה שאגרידב תגלוש מעבר ליעדים ממלכתיים שבעבורם היא הוקמה ובגללם מומלץ להשאירה במתכונת הקיימת. לשם כך המליץ לשנות את מסמכי היסוד של אגרידב ולאסור עליה לעסוק בקנייה ומכירה של סחורות ותשומות. השארת החברה במתכונת הקיימת, על מספר האנשים שבמנגנונה ובמגבלות האמורות לעיל, הוא המעשה הנכון לעשותו גם

בעידן של הפרטה, שכן אגרידב היא זרוע נוחה לביצוע מדיניות לקשירת קשרי חוץ של הממשלה. עוד ציין המומחה, כי יש לחזור ולדון בנושא אגרידב אם יחול שינוי מבני במתכונת של שירות ההדרכה והמקצוע שבמשרד החקלאות.

בסוף יולי 1993 החליטה ועדת השרים לענייני הפרטה לאמץ את ההמלצות שבחוות דעתו של המומחה ולבטל את החלטת ועדת השרים לענייני כלכלה מיוני 1991, ואת ההחלטה של ועדת השרים לענייני הפרטה מדצמבר 1991 בעניין מכירת מניות המדינה בחברה.

פעולות החברה

עיקר הפעילות העסקית של החברה היא יצוא ידע חקלאי ומתן ייעוץ בניהול משקים חקלאיים לגורמים מוסדיים ופרטיים בחוץ לארץ. יש שפעילות זו נעשית באמצעות מש"ב ויש שהיא נעשית ישירות עם הלקוחות. הפרויקטים שהחברה משיגה באמצעות מש"ב מבוצעים בארצות מתפתחות, בעיקר במימון של גורמי סיוע חוץ של ממשלת ארה"ב.

בשנת 1990 היו לחברה הכנסות משירותי מתן ידע חקלאי וניהול פרויקטים בסך כ-4.2 מיליון דולר; משירותי חקר שווקים כ-0.4 מיליון דולר; ומהכנסות אחרות כ-0.3 מיליון דולר. בשנת 1991, עקב הפסקת ביצוע פרויקט להגברת מטר במדינה באירופה, הצטמצמו הכנסותיה של אגרידב משירותי מתן ידע וניהול פרויקטים לכ-1.0 מיליון דולר וגם ההכנסות ממחקר שווקים ירדו לכ-0.2 מיליון דולר. בשנת 1992 היו ההכנסות משירותי מתן ידע וניהול פרויקטים כ-3.0 מיליון דולר ו-0.1 מיליון דולר הכנסות אחרות.

מרבית ההכנסה ב-1990 וב-1992 נבעה מהפרויקט של הגברת מטר במדינה באירופה שהגיעה ב-1990 לכ-2.9 מיליון דולר וב-1992 לכ-2.3 מיליון דולר. הפרויקט בוצע באמצעות חברת שירותים חשמליים מכניים בע"מ (להלן שח"מ), חברה בת של מקורות, המקבלת מאגרידב כ-90% מההכנסות של הפרויקט.

ההכנסות מיצוא ידע חקלאי היו בשנת 1990 כ-1,378,000 דולר: מזה כ-798,000 דולר (58%) מפרויקטים רב שנתיים במימון של גורמים מקומיים בחו"ל; 488,000 דולר (35%) מפרויקטים רב שנתיים במימון בין-לאומי, בעיקר הסוכנות הבין-לאומית לפיתוח של ארה"ב; ו-92,000 דולר (7%) משיגור מומחים לזמן קצר במימון גורמים שונים. בשנת 1991 היו הכנסות אגרידב מיצוא ידע חקלאי כ-1,032,000 דולר, מזה 480,000 דולר (46%) מפרויקטים רב שנתיים במימון של גורמים מקומיים בחו"ל; כ-529,000 דולר (51%) מפרויקטים רב שנתיים במימון בין לאומי; וכ-23,000 דולר (3%) משיגור מומחים לזמן קצר במימון של גורמים שונים. בשנת 1992 היו הכנסות אגרידב מיצוא ידע חקלאי כ-689,000 דולר, מזה כ-376,000 דולר (55%) מפרויקטים רב שנתיים במימון גורמים מקומיים בחו"ל; כ-291,000 דולר (42%) מפרויקטים רב שנתיים במימון בין-לאומי; וכ-22,000 דולר (3%) משיגור מומחים לזמן קצר במימון של גורמים שונים.

החברה ביצעה פרויקטים במימון מקומי בשתי מדינות באפריקה, בארה"ב ובמצרים. עיקר ההכנסות נבעו מהפרויקט במדינות באפריקה - כ-457,000 דולר, ומהפרויקט בארה"ב - כ-303,000 דולר. בשנת 1991 היו הכנסותיה מהפרויקטים במדינות באפריקה כ-316,000 דולר, ומהפרויקט בארה"ב כ-143,000 דולר. באפריקה כללו הפרויקטים סיוע בהקמת משקים חקלאיים באחת המדינות וסיוע בניהול פרויקט של גידול כותנה במדינה סמוכה. בשנת 1992 היו ההכנסות מהפרויקטים באפריקה כ-170,000 דולר; מפרויקטים בארה"ב כ-33,000 דולר; ו-113,000 דולר מפרויקטים בחבר המדינות.

במימון של ארה"ב ביצעה החברה פרויקטים במצרים ובאיים הקריביים. במצרים כללו שירותי ייעוץ והדרכה בהקמת חלקת מטעים, חלקה לפיתוח ולייצור זרעי ירקות, משתלת ירקות וביצוע מחקר יישומי בנושא זנים מקדימים של עצי פרי נשירים באזור צחיח. הפעילות של החברה באיים הקריביים כללה סיוע בביצוע פרויקט להשקיה וגידול ירקות, סיוע בפיתוח גידולים חדשים, בעיקר מנגו, וטיפוח זנים חדשים של כותנה.

בשנת 1990 היו הכנסות החברה מהפרויקטים במצרים כ-225,000 דולר ומהפרויקטים באיים הקריביים כ-263,000 דולר; ב-1991 היו הכנסותיה מהפרויקטים במצרים כ-229,000 דולר ומהפרויקטים באיים הקריביים כ-300,000 דולר; בשנת 1992 היו ההכנסות מהפרויקט במצרים 57,000 דולר ומהפרויקטים באיים הקריביים 234,000 דולר.

פעולות באמצעות חברות מקומיות

1. בדצמבר 1983 החליטה ועדת השרים לענייני כלכלה לאשר השתתפות אגרידב בהקמת חברה הרשומה במדינה באפריקה (להלן - חברה א'), ואלה מטרות החברה: ייזום, ניהול וביצוע של פרויקטים חקלאיים במדינה באפריקה ובארצות סמוכות וכן הפצת ידע חקלאי ישראלי ותשומות חקלאיות מתוצרת ישראל.

51% מהמניות הם בידי שותפים מקומיים ו-49% בידי אגרידב. ההשקעה המקורית בחברה היתה כ-4,900 דולר. מספר הדירקטורים נקבע לחמישה; מהם שני נציגי אגרידב ושלושה נציגי השותפים. בדצמבר 1992 כיהנו בדירקטוריון חברה א' מטעם אגרידב מנכ"ל אגרידב ועובד בכיר במשרד החקלאות. על פעילות החברה ראה להלן (עמ' 17).

2. באוגוסט 1988 חתמה אגרידב על הסכם עם חברה בבעלות איש עסקים אוסטרלי בדבר הקמת חברה משותפת רשומה באוסטרליה, כדי שזו תעסוק במחקר ופיתוח חקלאי, תרכוש טכנולוגיה חקלאית מאגרידב, ותמכור ותפיץ אותה באוסטרליה, באוקיאניה ובדרום אסיה.

דירקטוריון אגרידב אישר את הקמת החברה המשותפת בספטמבר 1988. בדברי ההסבר שנמסרו לדירקטוריון צויין, כי אגרידב תקבל 50% מזכויות ההצבעה באסיפותיה הכלליות של החברה המשותפת תמורת השקעה של 6,000 דולר אוסטרלי (כ-5,600 דולר של ארה"ב, לפי השער באותו זמן). ועדת השרים לענייני כלכלה אישרה את הקמת החברה בפברואר 1989.

באוקטובר 1988 נחתם הסכם בין אגרידב לבין החברה המשותפת בדבר מתן שירותי ידע במשך עשר שנים לחברה המשותפת באוסטרליה. בהסכם נקבע, שהחברה המשותפת תרכוש מאגרידב טכנולוגיה חקלאית וכן תרכוש ממנה תמיכה טכנולוגית ספציפית. נקבע, כי בתמורה תשלם החברה המשותפת לאגרידב: 75,000 דולר אוסטרלי לשנה עבור ידע כללי על התפתחויות טכנולוגיות, דיווח על מחקרים ותמיכה טכנולוגית כללית. עבור תמיכה טכנולוגית ספציפית לפרויקטים מסוימים ישולם סכום מוסכם וקבוע מראש לכל פרויקט.

ב-1990 העבירה אגרידב לחברה המשותפת ידע כללי על התפתחויות טכנולוגיות ודיווח על מחקרים. אין באגרידב נתונים מרוכזים על הוצאות שהיו לה בגין השירותים האלה. אגרידב הסבירה למשרד מבקר המדינה, כי מתן שירותים אלה לא היה כרוך בהוצאות מהותיות. הוצאות אגרידב בשנת 1990 בגין שליחויות במסגרת התמיכה הטכנולוגית בפרויקטים ספציפיים היו כ-7,000 דולר של ארה"ב; החברה המשותפת שילמה לאגרידב בעד שירותים אלה כ-2,300 דולר בלבד.

אגרידב הסבירה, כי בגלל המצב הכספי הקשה של החברה המשותפת לא התאפשר

לאגרידב לקבל ממנה תשלומים נוספים ; בדוחות הכספיים שלה לשנת 1990 הפחיתה אגרידב את מלוא השקעתה בחברה הזאת בסך של כ-7,400 דולר. אגרידב לא קיבלה לידיה דוחות כספיים של החברה המשותפת מאז הקמתה.

במאי 1992 פנתה אגרידב, באמצעות יועצה המשפטי, לאיש העסקים האוסטרלי בדרישה לפעול לפירוק החברה המשותפת, ולפי הודעת אגרידב למשרד מבקר המדינה החברה פורקה ביולי אותה שנה.

3. באוגוסט 1990 אישרה ועדת השרים לענייני כלכלה לאגרידב להקים חברה במשותף עם הסניף הסובייטי של המרכז הבין-לאומי למדעים. האישור ניתן כדי שחברה זו תעסוק בביצוע פרויקטים חקלאיים ואגרו-תעשייתיים על בסיס עסקי. עד למועד סיום הביקורת, לא טיפלה אגרידב בהקמת החברה, עקב הסיכון הכרוך בהשקעה.

חקר שווקים

משנת 1982 פעלה במשרד החקלאות יחידה לחקר שווקים (להלן - היחידה), שהתרכזה באיסוף מידע על שווקים בחו"ל, בעריכת מחקרי שיווק בחו"ל ובעיבוד מידע לשם הגשתו למשרד החקלאות ולגורמים ציבוריים ופרטיים בארץ.

במאי 1988 נחתם הסכם בין משרד החקלאות לבין אגרידב על הפעלת היחידה בידי אגרידב לתקופה של שנתיים. בהסכם נקבע, כי היחידה תהיה חלק בלתי נפרד מאגרידב, אולם ההכוונה המקצועית של היחידה ושל מנהלה ותיאום פעולותיה יהיו בידי ועדת היגוי, שחבריה הם תשעה עובדים בכירים של משרד החקלאות ומנכ"ל אגרידב. עוד נקבע בהסכם, שמשרד החקלאות יכסה את מלוא ההוצאות של היחידה בתוספת מרווח של 7% לחברה.

בשנים 1990 ו-1991 הועסקו עשרה עובדים של היחידה על ידי אגרידב על פי חוזה אישי ואילו מנהל היחידה המשיך להיות עובד משרד החקלאות.

לקראת פקיעת ההסכם להפעלת היחידה במסגרת אגרידב, התקיים בפברואר 1990 דיון אצל המנהל הכללי של משרד החקלאות בעניין מיקומה ותפקודה בעתיד של היחידה. הדיון התקיים על רקע תביעותיה של אגרידב לקבל לידיה אחריות מלאה, מקצועית וניהולית, לפעילות היחידה ולהעלות את שיעור המרווח עבור השירותים המינהליים שאגרידב נותנת ליחידה; אגרידב גם הביעה את רצונה שהיחידה תיתן שירותים לטובת הפעילות הבין-לאומית שלה, אולם שר החקלאות התנגד לכך.

באוגוסט 1990 הודיע מנכ"ל משרד החקלאות לאגרידב, כי המשרד החליט עקרונית להוציא את היחידה מתחום פעילותה של אגרידב, אולם ביקש להאריך את המשך העסקת עובדי היחידה במסגרת אגרידב עד 31.12.90. בדצמבר אותה שנה החליט דירקטוריון אגרידב להסמיך את הנהלת החברה לחתום על הארכת החוזה עד ל-31.3.91, על פי בקשת משרד החקלאות. באפריל 1991 הופסקה הפעלת היחידה במסגרת אגרידב; עובדי היחידה עברו לעבוד בחברה פרטית, בעקבות הסכם שנחתם בין הממשלה לבין אותה חברה בדבר הפעלת היחידה לחקר שווקים.

ביצוע פרויקטים

פרויקט במצרים

במסגרת קידום יחסי השלום בין ישראל למצרים, התחייבה מדינת ישראל להשתתף בפיתוח נושאים חקלאיים במצרים. לאחר דיונים בין נציגי ישראל (מש"ב, משרד החקלאות ואגרידב) לבין נציגי מצרים ונציגי ארה"ב, חתמו באוגוסט 1988 משרדי החקלאות של ארה"ב, של ישראל ושל מצרים על הסכם, ולפיו יפותחו גידולים חקלאיים על שטח של כ-800 דונם בחווה שבבעלות חברה מצרית. סוכם, שהיקף הפרויקט יהיה כ-3.3 מיליון דולר, מזה תממן ארה"ב 1.5 מיליון דולר, וישראל ומצרים כל אחת - 920,000 דולר. בהסכם נקבע, כי אגרידב יחד עם החברה המצרית יהיו אחראיות לביצוע הפרויקט.

ביוני 1989 חתמה אגרידב, שהוסמכה בידי מש"ב ופעלה בתיאום אתה, על הסכם עם משרד החקלאות של ארה"ב, שלפיו היא מסכימה שקבלת החלק המיועד לה מהמענק האמריקני תהיה כרוכה בתנאים הנלווים לכך, כפי שנקבעו בהסכם מאוגוסט 1988 בין משרדי החקלאות של ארה"ב, ישראל ומצרים.

אף על פי שנקבע שאגרידב היא המבצעת את הפרויקט מטעם מדינת ישראל, לא חתמה אתה מש"ב על חוזה, אשר יסדיר את תנאי הפעלת הפרויקט.

על פי ההסכם מאוגוסט 1988 חייבת אגרידב לרכז בספריה בחשבון אחד את כל ההוצאות של הפרויקט, הממומנות מתקציב משרד החקלאות של ארה"ב. הביקורת העלתה, שהחברה לא נהגה כך ורשמה את הוצאות הפרויקט בכמה סעיפי הוצאה. בעקבות הערת משרד מבקר המדינה, שינתה החברה את שיטת הרישום של ההכנסות וההוצאות של הפרויקט. ממסמכי החברה עולה, שהיא השלימה את ביצוע הפרויקט במועד שנקבע בהסכם, אוקטובר 1991.

פרויקט באיים הקריביים

1. מדינת ישראל משתתפת, באמצעות מש"ב, בפרויקטים של סיוע למדינות מתפתחות, במימון הסוכנות הבין-לאומית לפיתוח של ארה"ב. במאי 1990 חתמה מדינת ישראל באמצעות מש"ב על מזכר הבנה עם ארגון מדינות של האיים הקריביים המזרחיים (להלן - הארגון), שחברות בו המדינות האלה: ברבדוס, אנטיגואה, גרנדה, דומיניקה, סט' קיטס, סט' לושיה וסט' וינסנט, ועם המכון למחקר חקלאי של האיים הקריביים. על פי מזכר ההבנה, התחייבה מש"ב לספק סיוע טכני לפיתוח החקלאות במדינות החברות בארגון. המטרה העיקרית של הפרויקט היתה לגרום לצמיחה כלכלית לטווח ארוך של מדינות הארגון על ידי הגדלת הכנסותיהן במטבע חוץ, באמצעות גיוון היצוא של המוצרים החקלאיים. הפרויקט נועד להגדיל את רמת הכנסותיהם של החקלאים במדינות הארגון, שהחקלאות בהן התבססה בעבר על שני מוצרי יצוא עיקריים - בננות וסוכר - שמחיריהם ירדו במשך השנים.

בד בבד עם חתימת מזכר ההבנה, חתמה מש"ב במאי 1990 על הסכם עם אגרידב, ולפיו התחייבה אגרידב להעמיד לרשות הפרויקט שלושה מומחים ישראלים לתקופה של שנתיים לצורך סיוע טכני והדרכה חקלאית ועוד מומחים לתקופות קצרות, עד לתשעה חודשים. בעבור כל אחד משלושת המומחים לזמן ארוך התחייבה מש"ב לשלם לאגרידב 6,000 דולר לחודש, ובס"ה לשנתיים 432,000 דולר; סוכם, כי התשלום בעבור המומחים לתקופות קצרות ייקבע בין מש"ב לאגרידב. הכנסות אגרידב מהפרויקט בתקופה יולי - דצמבר 1990 היו כ-125,000 דולר, וההוצאות כ-109,000 דולר. ההכנסות בשנת 1991 היו כ-216,000 דולר וההוצאות כ-161,000 דולר; בשנת 1992 היו ההכנסות כ-217,000 דולר וההוצאות כ-180,000 דולר. אחת הפעולות החשובות במסגרת הסיוע המקצועי שנתנה החברה היתה בתחום גידול מנגו.

2. ביוני 1989, כשנה לפני חתימת ההסכם, נתן המדריך הראשי לענף סובטרופיים (להלן - המדריך המקצועי) בשירות ההדרכה והמקצוע במשרד החקלאות, ליו"ר הדירקטוריון של החברה חוות דעת, ולפיה "במבט ראשון מתקבל הרושם שגידול מנגו באיים הקריביים אינו יכול להתחרות ביצוא מנגו מישראל משום שברחב הגיאוגרפי של האיים ההבשלה קודמת לעונת היצוא העיקרית של מנגו מישראל". צוין בחוות הדעת, כי "מבחינת סיכוני התחרות יש כמובן משקל רב לסדר גודל של היקף הפיתוח הריאלי הצפוי (בטווח הנראה לעין) של מטעי מנגו באזור הנדון, ואם הוא למשל רק 1,000 או 2,000 דונם, הרי אפשר להתעלם ממנו - אפילו אם יוברר שעונת ההבשלה חופפת עם שלנו במידה כזו או אחרת".

באוגוסט 1989 הודיע המדריך המקצועי למנכ"ל אגרידב, כי לפי המידע שקיבל, העונה שבה נשלח מנגו ממקומות כמו גרנדה ואנטיגואה לאנגליה מסתיימת בסוף ספטמבר, דבר שיוצר תחרות עם מדינת ישראל, לפחות בחלק מן העונה, אולם אין חשיבות מעשית לדבר כל עוד מדובר בשטחים קטנים יחסית.

3. במשרד החקלאות פועלת ועדה ליצוא ידע חקלאי שתפקידה לגבש את מדיניות המשרד בנושא יצוא ידע; הוועדה מייצעת לגורמים המוסמכים בנושאי ייצוא של חומר ריבוי ובושאים אחרים הקשורים ליצוא ידע חקלאי. בוועדה חברים עובדי משרד החקלאות העוסקים בשיתוף פעולה בין-לאומי (בהם יו"ר דירקטוריון אגרידב), סחר חוץ, מחקר, הדרכה, תכנון וכלכלה, וכן נציג תה"ל ונציג של משרד החוץ. הוועדה מייצעת לפונים אליה ומנחה את הגורמים המוסמכים במשרד החקלאות בשאלה האם יוזמה בעניין יצוא ידע חקלאי עלולה להזיק ליצוא החקלאי מישראל. לוועדה אין סמכויות מעוגנות בחוק למנוע פעולות העלולות להזיק ליצוא החקלאי, ואין חובה לפנות אליה. לפיכך, הפונים אליה עושים זאת משיקולים של אחריות לנושא².

בחוזר שהפיצה הוועדה במשרד החקלאות ניתנה הנחייה, כי יש לפנות לוועדה בכל הנושאים של העברת ידע חקלאי לחו"ל ובעיקר בנושאים הרגישים במיוחד: גידול זן חדש, חומר ריבוי של זן חדש, ציוד חקלאי להשקיה ולבתי צמיחה ושיטות גידול.

² בחקיקה הישראלית אין איסור על העברת ידע בדבר תהליכים ושיטות של עיבוד חקלאי ובדבר זנים אלא אם כן פעולה זו מהווה הפרה של פטנט, או הפרה של זכות מטפחים שנרשמה בישראל לפי חוק זכות מטפחים של זני צמחים, התשל"ג-1973, או עבירה על הוראותיו של חוק העונשין, התשל"ז-1977, המכוונות לעובדי ציבור.

פעולות הוועדה נועדו, כאמור, להנחות את הרשויות במשרד החקלאות המוסמכות לתת רישיונות יצוא או אלה שעיסוקן בקשרי חוץ והדרכה בחו"ל, בדבר הסייגים על העברת ידע חקלאי לחו"ל. במצב הקיים, מומחים חקלאיים היוצאים לחו"ל, שאינם עובדי משרד החקלאות או שאינם שליחים של המשרד, אינם מקבלים הנחיות בדבר הסייגים על מסירת מידע מקצועי, ואינם מקבלים הכוונה בדבר פעולות לוואי שונות לקידום אינטרסים ישראלים, כגון בעניין השימוש בציד חקלאי מתוצרת הארץ.

הביקורת העלתה, כי אגרידב לא פנתה לוועדה האמורה כדי לקבל אישור ליצוא ידע בדבר גידול מנגו באיים הקריביים, אף שהיה ידוע שסיוע בנושא זה עלול לפגוע ביצוא הישראלי לאירופה. אגרידב הסבירה למשרד מבקר המדינה, כי לא פנתה לוועדה, משום שנוכח המידע שהיה לה על ההתפתחות החזויה של שטחי המנגו באזור שבו פעלה, לא סברה שיש מקום להעלות את הנושא הזה.

לדעת מבקר המדינה, מן הראוי שאגרידב, כחברה ממשלתית, תפנה לוועדה לשם קבלת אישורה ליצוא ידע, בכל פרויקט שיש בו מרכיב של סיכון ליצוא החקלאי מישראל.

מן הראוי שמשרד החקלאות - שמתפקידו להיות ער לסיכונים שביצוא ידע - יגבש כלים שיסייעו להפעיל פיקוח יעיל ככל האפשר על כלל הפעולות של יצוא ידע, העולות לגרום נזק ליצוא התוצרת מישראל.

פעולות החברה בארצות אפריקה

1. משנת 1983 פועלת אגרידב במדינה באפריקה, באמצעות חברה א', בכמה פרויקטים חקלאיים. משנת 1985 פועלת אגרידב גם במדינה סמוכה.

במארס 1983, לפני הקמת חברה א', חתמה אגרידב עם יזמים מקומיים (להלן - השותפים המקומיים) על הסכם להקמת החברה (להלן ההסכם ממארס 1983). נקבע בו, בין היתר, כי כל הנושאים הטכניים בפעולות חברה א' יהיו בפיקוחה של אגרידב, כי המומחים יקבלו את שכרם מאגרידב וכי חברה א' תחזיר לאגרידב את מלוא ההוצאה. נוסף על כך תשלם חברה א' את החלק משכרם אשר אמור לכסות את הוצאות המחיה במדינה באפריקה.

בינואר 1985 הקימה חברה א' חברה בת בבעלות מלאה (להלן - חברה ב') וחידוש החוזה עם הממשל המקומי באחד האזורים נעשה בשם חברה ב'; מנכ"ל חברה א' משמש מנכ"ל חברה ב'. באותה שנה הקימו השותפים המקומיים חברה הרשומה במדינה סמוכה לצורך פעילות באותה מדינה (להלן - חברה ג'). לפי מסמכי אגרידב מכהנים בדירקטוריון חברה ג': מנכ"ל אגרידב, דירקטור מטעם אגרידב בחברה א' ויו"ר הדירקטוריון של חברה א', שהוא אחד השותפים המקומיים. אין באגרידב פרוטוקולים מדיוני הדירקטוריונים של חברה ב' ושל חברה ג'.

בשנים 1986 ו-1987 העסיקה אגרידב במדינה באפריקה 16 מומחים; בשנים 1988 -

1990 - 11 מומחים; ב-1991 - 6 מומחים; וב-1992³ - 5 מומחים. הירידה במספר המומחים ב-1991 נבעה בעיקר מהפסקת הפעולות באחד הפרויקטים (ראה להלן). המומחים הישראלים נתנו ייעוץ והדרכה בענפי ההדירים והכותנה, בניהול ופיתוח חווה שיקומית לאסירים, בתכנון חקלאות כפרית, בתכנון וייעוץ להכשרת שטח בור לצורך הקמת כ-80 משקים חקלאיים וכן בהקמת מערכת השתלמות חקלאית. במדינה סמוכה ניהלו מומחים של אגרידב פרויקט לגידול כותנה. תוקף ההסכמים פג באוקטובר 1992. בדצמבר אותה שנה נחתם הסכם בין הממשל המקומי באחד האזורים לבין חברה ב' להעסקת שני מומחים מתחילת נובמבר 1992 עד סוף אוקטובר 1993.

2. להלן התוצאות העסקיות המאוחדות של חברה א' וחברה ב' בשנות הכספים 1986/87 - 1991/92⁴ (באלפי דולרים):

1986/87	1987/88	1988/89	1989/90	1990/91	1991/92	
-----	-----	-----	-----	-----	-----	
584	436	497	415	317	207	רווח גולמי
						מהסכומים
73	113	96	308	69	31	הכנסות מריבית
						ואחרות
657	549	593	723	386	238	רווח הפעלה
569	412	227	246	252	183	הוצאות מינהל
188	137	366	477	134	55	רווח לפני מיסים
-	100	48	71	20	3	מיסים על הכנסה
188	37	318	406	114	52	רווח לאחר מיסים

יצויין, כי כל ההכנסות של חברה א' נובעות מהסכמי ייעוץ והדרכה של חברה ב'.

בשנת הכספים 1986/87 חולק לבעלי המניות דיבידנד בסך של 168,000 דולר; ב-1987/88 סך של כ-275,000 דולר; ב-1988/89 סך של כ-313,000 דולר; ב-1989/90 סך של 228,000 דולר; ב-1990/91 סך של 477,000 דולר; ובשנת הכספים 1991/92 סך של כ-130,000 דולר. יתרת הרווח שלא חולק לסוף יוני 1992 היה כ-75,000 דולר.

3. משרד מבקר המדינה בדק במשרדי אגרידב בארץ היבטים שונים בפעילותה במדינה באפריקה. להלן הממצאים העיקריים.

(א) בהסכם ממאוס 1983 נקבע בין היתר, כי יו"ר הדירקטוריון והמנהל הכללי של חברה א' ימונו בידי השותפים המקומיים; אם יהיה שוויון קולות בהצבעה בדירקטוריון יהיה ליו"ר קול מכריע. מהקמת החברה עד סוף 1987 כיהן בתפקיד יו"ר הדירקטוריון ומנכ"ל החברה אחד השותפים המקומיים; מ-1988 הוא ממשיך לכהן בתפקיד היו"ר

3 ינואר - אוקטובר 1992.

4 שנת הכספים של החברות מסתיימת ב-30 ביוני.

ושותף אחר מכהן בתפקיד מנכ"ל החברה. בהסכם נקבע, שעל הצדדים הטכניים של פעילות החברה יפקח מנהל טכני שימונה בידי אגרידב. את משכורת המנהל הטכני תשלם אגרידב ישירות, וחברה א' תחזיר לאגרידב את הוצאות העסקתו.

בתקופה ינואר 1985 - מאי 1987 כיהן כמנהל טכני נציג של אגרידב, שתפקידו היה, בין היתר, לאתר פרויקטים שבהם יכולה חברה א' להשתלב באמצעות מומחים מישראל, להכין את ההצעות לצורך הגשתן לגופים ממשלתיים הנוגעים בדבר ולפקח על ביצוע הפרויקטים. על רקע של התפתחויות מדיניות הופסקה ביוני 1987 עבודתו של המנהל הטכני וכל תחומי הניהול של חברה א' הופקדו בידי השותפים המקומיים.

בהסכם ממארכ 1983 נקבע, שאגרידב תפקח על הפעולות המקצועיות של המנהל הטכני והצוות הטכני; בעניינים מינהליים יהיה הצוות כפוף להנהלת חברה א'.

הביקורת העלתה, שעובדי אגרידב אינם מגישים לה דיווח חודשי המפרט את פעולותיהם. החברה הסבירה למשרד מבקר המדינה, כי הבקרה שהיא מפעילה על עבודתם של המומחים נעשית באמצעות תקשורת מתמדת; ביקורים שוטפים של מנכ"ל חברה א' בשטח וביקורים תקופתיים, כפעמיים בשנה, של מנכ"ל אגרידב; דיווחים מקצועיים של המומחים; וקשר ישיר עם הלקוחות. משרד מבקר המדינה העיר לחברה, שמאז החזרתו של המנהל הטכני, שהיה ממונה על עובדי השטח, יש חשיבות רבה לדיווח סדיר להנהלת אגרידב לשם פיקוח על הפעילות המקצועית ולשם בקרה מינהלית.

(ב) מהדוחות הכספיים של חברה א' עולה, שיתרות המזומנים שלה הופקדו בחברה שבבעלות השותפים המקומיים. ביום 30.6.88 הסתכמו הפקדות אלה בכ-400,000 דולר; ב-30.6.89 - כ-580,000 דולר; ב-30.6.90 - כ-370,000 דולר; ב-30.6.91 - כ-202,000 דולר; וביום 30.6.92 - כ-127,000 דולר. מבירורים שערך משרד מבקר המדינה עולה, כי בידי חברה א' אין ביטחונות להפקדות אלה. לפי נתונים שהמציאה אגרידב למשרד מבקר המדינה, הריבית שנתקבלה על פיקדונות אלה גבוהה ב-2% משיעור הריבית שהיתה מתקבלת מהפקדת כספים אלה בבנקים. בשנות הכספים 1987 ו-1988 היו רוב ההכנסות מריבית של חברה א' מהפקדות אלה.

הביקורת העלתה, כי מדיניות השקעת המזומנים של חברה א' לא נדונה בדירקטוריון שלה שבו מכהנים גם נציגי אגרידב; מן הראוי היה שנציגים אלה ינקטו יוזמה לקיום דיון כזה.

(ג) בתזכיר שהגיש מנכ"ל אגרידב בדצמבר 1987 לדירקטוריון הוא ציין, בין השאר, כי בהסדר הכספי על פי ההסכם ממארכ 1983, קיים עיוות מנקודת המבט של אגרידב: השותפים נהנים למעשה מכיסוי מלא של כל הוצאותיהם השוטפות, לרבות הוצאות התקורה שלהם, ואילו אגרידב מקבלת תמורה חלקית בלבד להוצאות התקורה שלה.

אגרידב הסבירה למשרד מבקר המדינה, שבעקבות פנייה לשותפים המקומיים, הוסכם עמם שבחשבון החודשי שמגישה אגרידב לחברה א' בגין תשלום שכר המומחים ייכלל סכום קבוע לכיסוי הוצאות התקורה של אגרידב: מדצמבר 1987 היה הסכום 3,300 דולר לחודש, מדצמבר 1988 - 3,800 דולר לחודש, מדצמבר 1989 - 4,200 דולר לחודש, ומדצמבר 1990 עד דצמבר 1992 היה הסכום 4,600 דולר לחודש. אין באגרידב תחשיב

שמפרט את עלות הפעולות של אגרידב בארץ, המשרתות את הפעילות במדינה באפריקה, או תחשיב שמבסס את ההנחה כי הסכום שנקבע אכן מכסה חלק מתאים מהוצאות התקורה של אגרידב.

(ד) במאי 1984 נחתם הסכם בין הממשל המקומי באחד האזורים לבין חברה א' בדבר שירותי תכנון וייעוץ לפרויקט חקלאי, שמטרתו להכשיר שטח בור גדול לצורך הקמת כ-80 משקים חקלאיים, הדרכת תושבים מקומיים בשיטות מתקדמות בחקלאות והקמת יישובים דוגמת המושב בישראל. ההיקף הכספי של ההסכם היה 760,000 דולר לתקופה עד 1.1.86; מאז ועד 1.4.89 - כ-150,000 דולר לכל תקופה נוספת של שלושה חודשים. עוד נקבע בהסכם, כי חברה א' תהיה זכאית לקבל נוסף על כך 7.5% מהרווח הגולמי של הפעילות החקלאית בשטח הפרויקט.

באפריל 1989 חתמה חברה ב' על הסכם חדש עם הממשל המקומי באזור, המאריך את ההתקשרות בשנתיים נוספות, עד יוני 1991; הסכם זה היה בהיקף כספי של כ-350,000 דולר לשנה, ולפיו יועסקו חמישה מומחים; התשלום נקוב במטבע מקומי, בעוד שבהסכם הקודם התשלום היה נקוב בדולרים של ארה"ב.

לפי הדיווחים שהוגשו לאגרידב, הסתכמו ההכנסות נטו של חברה א' (לאחר ניכוי שכר הצוות והוצאות אחרות) בסך 322,000 דולר בשנת הכספים 1987/88; בסך 312,000 דולר ב-1988/89; ובסך 135,000 דולר ב-1989/90.

בעניין זכותה של חברה א' לקבל 7.5% מהרווח הגולמי של הפעילות החקלאית בשטח הפרויקט, העלתה הביקורת, כי אין באגרידב נתונים על התוצאות העסקיות של הפרויקט עצמו.

במאי 1990 הודיע מנכ"ל אגרידב לצוות של הפרויקט, כי בעקבות מהפכה שהיתה באחד האזורים, עלול המשך פעילותם בשטח הפרויקט לסכן את ביטחונם האישי וכי הסכם השירות יסתיים ב-30.6.90. בשאר הפרויקטים המשיכה חברה א' לפעול והעסיקה בהם בשנת 1991 ארבעה מומחים.

4. ביולי 1985 אישרה הממשלה של מדינה סמוכה התקשרות עם חברת אגרידב לניהול חווה לגידול כותנה. לצורך ההתקשרות הוקמה במדינה הסמוכה חברה ג'.

מהתיעוד שבאגרידב לא ברור מי הם הבעלים של חברה ג' ועד מועד סיום הביקורת לא נתקבלו הסברים ותיעוד מלא. משרד מבקר המדינה העיר להנהלת אגרידב שעליה לדאוג שיהיה בידיה תיעוד מלא. משרד מבקר המדינה העיר להנהלת אגרידב שעליה לדאוג שיהיה בידיה תיעוד בעניין הבעלות על חברה ג'.

הביקורת העלתה, כי לפני הקמת חברה ב' וחברה ג' לא פעלה אגרידב להסדר חוזי עם השותפים המקומיים שלפיו הקמת חברות על ידי חברה א' או מכירת מניות בחברות אלה תותנה באישור מוקדם של אגרידב.

5. בדצמבר 1985 חתמה חברה ג' על הסכם עם תאגיד ממשלתי של המדינה הסמוכה (להלן - התאגיד) בדבר ניהול פרויקט לגידול כותנה על שטח של כ-6,000 דונם, החל ב-1.6.85 ועד לסיום עונת גידול הכותנה ב-1986. חברה ג' התחייבה להעמיד לרשות הפרויקט שני מומחים לעיבוד, איסוף ושיווק הכותנה של החווה; להדריך אנשים מקומיים מהמדינה הסמוכה בתפעול החווה; להגיש לתאגיד הממשלתי אחת לחודשיים

דוח על הפעולות, ההתקדמות והשוואה בין נתוני התקציב לבין ההוצאה וההכנסה בפועל. חברה ג' פועלת כמנהלת החווה והיא רשאית להעסיק עובדים, לפטרם ולקבוע תנאי שכר ותנאים אחרים של המועסקים בחווה. על חברה ג' היה לקבל רשות מראש ובכתב מן התאגיד כדי ללוות כספים על חשבון הפרויקט, למכור רכוש של הפרויקט ולהתחייב להוצאות מעבר לתקציב.

בהסכם נקבעו דמי ניהול שנתיים בסך של כ-50,000 דולר בעד השירות של שני מומחים ישראלים; הוצאות אירוח, מים, חשמל, תקשורת ורכב סופקו להם על חשבון הפרויקט. עוד נקבע, כי ישולמו לחברה ג' 30% מהרווח לפני מס, שייקבע על פי דוח כספי מבוקר של הפרויקט. כפי שהוסבר למשרד מבקר המדינה, חודש ההסכם מדי שנה בשנה ובספטמבר 1990 - לשנתיים נוספות.

לפי נתונים שמצויים באגרידב, הפסידה חברה ג' בשנת הכספים 1986 כ-20,000 דולר, בשנת הכספים 1987 - כ-59,000 דולר, בשנת הכספים 1988 - כ-4,000 דולר, ובשנת הכספים 1989 - כ-34,000 דולר. ההפסד של חברה ג' נובע בעיקר מכך שההוצאה על שכר המומחים הישראלים היתה גבוהה מההכנסות מדמי ניהול.

מהפרויקט לא הופקו רווחים, מכיוון שמדי שנה בשנה הוא הסתיים בהפסד. להפסדים גרם בעיקר היובש ששרר באזור שבו גודלה הכותנה בתנאי בעל. אגרידב הסבירה, כי מתחילת מעורבותה בפרויקט הבהירה חברה ג' לתאגיד הממשלתי שהצלחת הפרויקט תלויה בהתקנת מערכת השקיה, אולם דבר זה לא יצא לפועל. בנובמבר 1991 הסכימו התאגיד וחברה ג' להפסיק את ההסכם ביניהם בסוף אותה שנה, בגלל המצב הכספי הגרוע שאליו נקלע הפרויקט.

6. את הפעילות השוטפת של חברה ג' מימנה חברה ב'. בספרי חברה ב' נרשם מימון זה כחוב פתוח של חברה ג'. בגלל ההפסדים שהיו לחברה ג' היא לא פרעה את חובה לחברה ב', וזו רשמה סך של כ-120,000 דולר כחוב אבוד.

הביקורת העלתה, כי אף על פי שדמי הניהול, שעליהם הסכימו ב-1985 חברה ג' והתאגיד, היו נמוכים מעלויותיה של חברה ג' ולמרות ההפסדים הנמשכים בפרויקט, לא נערך דיון בדירקטוריון של אגרידב על ההשפעה שיש להפסדים של הפרויקט על המוניטין של אגרידב ביבשת אפריקה. גם לא נמצא הסבר מדוע הסכימה אגרידב לבצע פרויקט בתנאים שלא הבטיחו את כיסוי ההוצאות על שיגור המומחים.

הפעולות של אגרידב במדינות באפריקה בוצעו באמצעות חברה משותפת עם משקיעים מקומיים שפעלה אגב השגת רווחים. הנהלת אגרידב לא דאגה שנושאים הקשורים לניהול הכספי של חברה א' יועלו בדירקטוריון שלה ולא דאגה שיהיה בידיה תיעוד בדבר הבעלות על החברה במדינה הסמוכה, בדבר זכויותיה בחברה זו, ובדבר ההפסדים שהיו כרוכים בהפעלת הפרויקט באותה מדינה. תוקף ההסכמים פג במהלך 1992 והפעילות של אגרידב באזור נפסקה כמעט לחלוטין. משרד מבקר

המדינה הצביע על העדר דיווח חודשי על פעילותם של המומחים ששגרה אגרידב ועל העדר נתונים על התוצאות העסקיות של הפרויקטים שהיו בטיפולם.

גידול כותנה בקליפורניה

1. באוגוסט 1987 חתמה אגרידב על הסכם עם חברה בארה"ב, שלפיו תעמיד אגרידב לרשות אותה חברה שירותי ייעוץ לצורך תפעול חווה לגידול כותנה בקליפורניה. את שירותי הייעוץ יתנו מומחים, שמקצתם ישבו דרך קבע בקליפורניה. משך ההסכם נקבע לשבע שנים עם אפשרות להאריכו בשבע שנים נוספות. לאחר תום שתי עונות גידול, תהיה לחברה בארה"ב אפשרות להפסיקו מסיבות של חוסר כדאיות כלכלית. בתחילת 1991 הופסק הפרויקט, לפי הסברי אגרידב - עקב הבצורת בקליפורניה.⁵

תמורת שירותי הייעוץ התחייבה החברה בארה"ב לשלם לאגרידב בעבור כל מומחה קבוע סך של 49,000 דולר לשנה וכן החזר הוצאות בסך של 20,000 דולר. עם תום השנה הראשונה של ההסכם, יועלה התשלום למומחה ב-10% ועם תום השנה השנייה - ב-10% נוספים; לאחר מכן, יועלה התשלום לפי מדד המחירים בארה"ב.

עוד נקבע בהסכם, כי מפדיון המכירות של יבול החווה תקבל אגרידב 25% מההכנסה לפני מס. כהכנסה לפני המס יראו את סך התקבולים מהמכירות בניכוי: (א) 40 דולר לאקר תמורת השימוש בקרקע; (ב) כל ההוצאות הישירות; (ג) הוצאות ששולמו לאגרידב; (ד) הוצאות ריבית, המחושבת על כל ההוצאות הישירות לפי שיעור הריבית של בנק מסוים בסך פרנסיסקו בתוספת ½%.

2. להלן נתונים על ההכנסות וההוצאות של אגרידב מפרויקט הכותנה בקליפורניה בשנים 1988 - 1990 (בדולרים).

1988	1989	1990	
-----	-----	-----	
124,392	77,150	99,423	הכנסות : מהפעלת מומחים*
-	56,123	172,649	מחלוקת רווחים***
-----	-----	-----	
124,392	133,273	272,072	
80,030	54,129	76,345	הוצאות
-----	-----	-----	
44,362	79,144	195,727	רווח גולמי מהפרויקט
-----	-----	-----	

* עד אוקטובר 1988 הועסקו שני מומחים ומנובמבר 1988 ועד דצמבר 1990 הועסק בחווה דרך קבע מומחה אחד בלבד.

** ההכנסות מחלוקת רווחים בכל שנה נובעות מיבולי השנה הקודמת.

⁵ בנובמבר 1992 נחתם הסכם עם החברה בארה"ב על מתן שירותי ייעוץ בתחום המטעים באמצעות מומחה של אגרידב לתקופה של שנה אחת, תמורת 76,000 דולר.

⁶ כלל ההוצאות בניכוי הוצאות מינהל, עלות הון, מס רכוש והוצאות תקורה; הסכומים סוכמו במשא ומתן בין מנכ"ל אגרידב לבין אנשי החברה בארה"ב.

חלקה של אגרידב ברווח מן הפרויקט מבוסס על הנהלת החשבונות של החברה בארה"ב, אולם לאגרידב לא הוענקה זכות עיון במסמכים הבסיסיים שעל פיהם נרשמו הנתונים בספרי אותה חברה.

בעסקה משותפת, שבה השתתפות בחלוקת הרווח מבוססת על ספריו של צד אחד בלא זכות עיון במסמכים לצד השני, מקובל לכלול בהסכם ההתקשרות סעיף, שלפיו על רואה חשבון לאשר את התחשיב לחלוקת הרווחים. אגרידב לא העלתה דרישה כזאת. בעקבות הביקורת הודיעה החברה למשרד מבקר המדינה, כי בהסכמים מסוג זה שתעשה בעתיד היא תכלול סעיף הדורש אישור של רואה חשבון לעניין חלוקת הרווחים.

הגברת מטר במדינה באירופה

1. אגרידב התחילה לפעול במדינה באירופה בשנת 1978. בשנים הראשונות היא עסקה בפרויקטים של פיתוח חקלאי וארגון מערכות השקיה אזוריות. הפעולות בוצעו במסגרת הסכם למתן שירותי ייעוץ לתאגיד חקלאי בבעלות חמישה ארגונים גדולים באותה מדינה. במסגרת פעילות זו, שיגרה החברה מספר גדול של מומחים, ששבעה מהם שירתו תקופה של שנה עד שנתיים. אחד מהם, מומחה לארגון מערכות השקיה, מונה לאחר גמר שליחותו למנכ"ל שח"מ, העוסקת בארץ בין השאר בפעולות להגברת מטר בשביל נציבות המים. הגברת המטר לפי השיטה המופעלת בידי שח"מ מבוססת על התערבות בתהליך הטבעי של התהוות ממטרים על ידי החדרת חומר כימי (יודיד הכסף) בעננים; פעולה זו גורמת להגדלת טיפות המים בעננים, דבר האמור להגביר את כמות המשקעים באזור שבו נעשתה הפעולה.

בשנת 1984 הציע מנכ"ל שח"מ למנכ"ל התאגיד החקלאי פרויקט של הגברת מטר שיופעל בארבעה שלבים:

- (1) סקר של כמה שבועות לצורך איסוף נתונים על תנאי האקלים בשטחים המיועדים להפעלת תכנית הגברת המטר;
- (2) סדרת ניסויים, המלווה באיסוף ובניתוח של התוצאות המטאורולוגיות באזור המיועד;
- (3) הגדרת תכנית וביצועה בידי עובדים מקומיים, בפקוח צמוד של מומחים מישראל;
- (4) יישום התכנית על פי שיטות ממוחשבות שפותחו בישראל; היישום ייעשה בידי עובדים מקומיים והליווי של המומחים הישראלים יהיה בקנה מידה קטן.

2. במאי 1985 אישר מנכ"ל התאגיד החקלאי את ביצוע השלב הראשון של הפרויקט באחד האזורים באותה מדינה. משרד החקלאות והייעור של המדינה והשלטונות האזוריים הם הגופים המממנים את פעולות הגברת המטר, ומעבירים את הכספים הדרושים לתאגיד החקלאי.

ממסמכי אגרידב עולה, כי בעקבות איסור, שהטיל יו"ר הדירקטוריון של מקורות דאז על

שח"מ, לפעול בצורה עצמאית בחו"ל, הוסכם בפגישה בינו לבין מנכ"ל אגרידב, מנכ"ל שח"מ והמהנדס הראשי של מקורות, כי הפרויקט יבוצע באמצעות אגרידב על בסיס הסכם שייחתם בין אגרידב לבין התאגיד החקלאי, ואילו שח"מ תהיה הגוף המבצע.

לאחר שנערך הסקר והתקיים משא ומתן בין הצדדים, חתמו התאגיד החקלאי ואגרידב, במאי 1987, על הסכם שלפיו אגרידב בשיתוף פעולה עם שח"מ תבצע באחד האזורים את השלב הראשון של הפרויקט ובאזור אחר את השלב השני. תמורת ביצוע הפעולות ישלם התאגיד החקלאי לאגרידב סך של 190,000 דולר.

3. בפברואר 1988 נחתם הסכם בין אגרידב לבין שח"מ לתקופה של חמש שנים, החל ב-1.10.87. לפי ההסכם, יבוצעו הפרויקטים להגברת מטר במדינה באירופה, באמצעות שח"מ, על פי תנאים מוסכמים בין החברות; החוזים בנושא הגברת המטר במדינה באירופה ייחתמו בין התאגיד החקלאי לאגרידב, וכל התשלומים של המזמין בגין ביצוע הפרויקט יועברו לידי אגרידב. עוד נקבע, כי אגרידב תשלם לשח"מ 90% מהסכומים שיתקבלו מהתאגיד החקלאי בגין הפרויקט. בנובמבר 1992 נחתם הסכם בין אגרידב לבין שח"מ, שתוקפו מ-1.1.93 עד 31.12.93, ולפיו אגרידב תשלם לשח"מ כ-95% מהסכומים שיתקבלו מהתאגיד החקלאי בגין הפרויקט. בהסכם נקבע שאם לא יסוכם בין הצדדים, בכתב, על הארכת תוקפו של ההסכם אזי הוא יסתיים ביום 31.12.93.

בשנים 1988 - 1992 חתמו התאגיד החקלאי ואגרידב על הסכמים נוספים לביצוע פרויקטים להגברת מטר בשלושה אזורים. להלן נתונים על ההיקף הכספי של ההסכמים (בדולרים):

1988	1989	1990	*1992	
746,000	1,802,000	1,817,000	1,854,000	אזור א'
578,000				אזור ב' ו-ג'
		1,972,000		אזור ב'
		445,775	1,777,000	אזור ג'
746,000	2,380,000	4,234,775	3,622,000	

* בשנת 1991 לא נחתמו הסכמים לביצוע פרויקטים.

אגרידב לא קיבלה ביטחונות מהמזמין והחל משנת 1990 ביטחה את עצמה בגין החוזים בחברה הישראלית לביטוח סיכוני סחר חוץ בע"מ.

4. משרד מבקר המדינה בדק היבטים שונים של ההתקשרויות לשנים 1988 - 1990. להלן הממצאים העיקריים.

(א) בהסכם לשנת 1988 נקבע, כי עד 31.3.88 ישלם התאגיד החקלאי לאגרידב סכום במטבע מקומי השווה לכ-244,000 דולר, עד 30.6.88 עוד סכום כזה ואת היתרה - עד 30.9.88. עוד נקבע, שאם התאגיד החקלאי יפגר בתשלומים, ישא החוב ריבית לפי שיעור הריבית של הבנק במדינה באירופה, שבו התאגיד החקלאי מחזיק את פיקדונותיו,

בתוספת ½%. אגרידב קיבלה מהתאגיד החקלאי בגין ההסכם 746,000 דולר; התשלומים בוצעו בתקופה אפריל 1988 עד מארס 1989, אך על התשלומים שבפיגור היא לא קיבלה ריבית. לפי חישובי משרד מבקר המדינה, סכום הריבית המגיע לאגרידב על הפיגורים מסתכם ב-6,000 דולר.

(ב) בהסכמים האמורים נקבע, כי התאגיד החקלאי יספק לאגרידב או למומחים מטעמה במדינה באירופה משרדים, קווי טלפון, חשמל, יועץ בכיר, שירותי מזכירות, פקיד מתאם, עוזר טכני בכיר ושלושה ראשי קבוצות. בהסכמים לא נאמר שאגרידב חייבת לשלם לתאגיד החקלאי תמורת השירותים האלה. אולם שני הצדדים חתמו על מכתבי לוואי להסכמים, שבהם הסכימה אגרידב להחזיר בגינם לתאגיד החקלאי סכומים מסוימים, הנקובים במכתבי הלוואי.

על פי מכתבי הלוואי להסכמים לשנת 1989, הסכימה אגרידב לשלם לתאגיד החקלאי בעד שירותיו סך של כ-473,000 דולר ועל פי מכתבי הלוואי להסכמים לשנת 1990 - סך של 615,000 דולר. במכתבי הלוואי להסכמים לשנת 1990 צוין, שהתמורה שנקבעה בהסכמים כוללת מקדמות על חשבון פעולות שתעשה אגרידב בעתיד בסך של כ-1,160,000 דולר. עניין זה לא אוזכר בהסכמים עצמם. נוכח האופי המיוחד של ההתקשרויות עם התאגיד החקלאי, כפי שהוא בא לידי ביטוי בהסכמים ובמכתבי הלוואי שעליהם חתמו שני הצדדים, העיר משרד מבקר המדינה להנהלת אגרידב במארס 1992, כי מן הראוי היה להציג את תנאי ההתקשרות לפני הדירקטוריון, דבר שלא נעשה.

בעקבות הערות משרד מבקר המדינה, החל מאוקטובר 1992, תנאי התקשרות עם התאגיד מובאים לידיעת הדירקטוריון של אגרידב ולאישורו.

(ג) החברה קיבלה את התשלומים מהתאגיד החקלאי לאחר קיזוז התמורה בעד השירותים האמורים ורשמה בספריה את הכנסותיה נטו. תשלום בעבור שירותים הניתנים לתושב ישראל בחוץ לארץ, בדרך של קיזוז כנגד תשלומים המגיעים מתושב חוץ בעבור יצוא, היא עסקה הטעונה היתר לפי חוק הפיקוח על המטבע, התשל"ח-1978. החברה לא פנתה למפקח על מטבע חוץ בבקשה לקבל היתר לפעולות הקיזוז.

(ד) החברה נהגה לרשום את הכנסותיה על בסיס מזומנים, דהיינו עם קבלת התשלומים ולהוציא לתאגיד החקלאי, לפי דרישתו, חשבוניות על הסכומים המגיעים לה נטו לאחר הקיזוז. יש שהחשבוניות הוצאו זמן רב לפני קבלת הכספים. החשבוניות האלה לא קיבלו ביטוי בהנהלת החשבונות של החברה ולא שימשו מסמך לחיוב הלקוח ולזיכוי ההכנסות, כפי שכללי החשבונאות המקובלים מחייבים. בסוף שנת הכספים נרשמו סכומים המגיעים מהתאגיד בסעיף הכנסות לקבל (ראה להלן עמ' 30). החברה הודיעה למשרד מבקר המדינה, כי בעקבות הערות הביקורת היא תדאג בעתיד, בתיאום עם רואה החשבון שלה, שהרישום ייעשה בהתאם לכללי החשבונאות המקובלים.

כוח אדם

צוות העובדים בארץ

ב-31.12.92 העסיקה החברה בארץ תשעה עובדים, לרבות המנכ"ל. שישה מהם היו מדורגים בדירוג האחד, אחד - בדירוג המהנדסים ואחד - בדירוג המח"ר; תנאי העבודה של מנכ"ל החברה נקבעו לפי הדירוג שקבעה רשות החברות הממשלתיות למנהלים כלליים בחברות ממשלתיות.

באפריל 1990 חתמה החברה לראשונה על חוזים אישיים עם כל העובדים בארץ. על פי החוזים, העובדים בארץ אינם קבועים וכדי לפצותם על כך נקבעה להם תוספת בשיעור של 15% משכרם. תשלומים בעד שעות נוספות, דמי הבראה, אש"ל, נסיעות וביגוד משלמת החברה לעובדיה בארץ בהתאם לנהוג בשירות המדינה.

על פי החוזים האישיים, מפרישה החברה בכל חודש לקופת תגמולים, שהעובד בחר בה, סכום השווה ל-5% ממשכורתו והעובד מפריש לקופה סכום זהה; להבטחת תשלום פיצויי פיטורין מפרישה החברה 8 1/3% משכרו של העובד לקרן פיצויי פיטורין חיצונית.

בהתבסס על רווחיה של החברה ובאישורה של רשות החברות הממשלתיות, מחלקת החברה לעובדיה בארץ בכל שנה בונים חד-פעמי, שאינו מחייב הפרשות לתגמולים ולפיצויי פיטורין. את סכום הבונוס לעובד קבע המנכ"ל באישור הדירקטוריון ורשות החברות הממשלתיות. בשנים 1989 ו-1990 היה סכום הבונוס לעובד קרוב לסכום של משכורת חודשית אחת. בשנת 1991 לא שולם לעובדים בונוס משום שלאגרידב היה הפסד באותה שנה. לגבי שנת 1992, החליט דירקטוריון אגרידב, במאוס 1993, על תשלום בונוס לעובדי אגרידב, כפוף לאישור רשות החברות הממשלתיות, בשיעור של 10% מהרווח הנקי לשנת 1992 שהיה כ-150,000 ש"ח. רשות החברות הממשלתיות לא אישרה את מתן הבונוס לעובדים משום שלפי נוהלי הרשות, אם בשנה הקודמת לשנת המאזן הרווחית לא היו לחברה רווחים, לא ישולם בונוס לעובדים.

המומחים המועסקים בחו"ל

לצורך ביצוע פרויקטים בחו"ל, מעסיקה החברה לתקופות קצובות מומחים הנשלחים מן הארץ, על פי חוזי עבודה אישיים. תקופת ההעסקה של המומחים בחו"ל נעה, בדרך כלל, בין שנתיים לארבע שנים. בשנת 1989 העסיקה החברה בביצוע פרויקטים בחו"ל 22 עובדים, בממוצע, רובם במדינה באפריקה. עוד הועסקו שני מומחים במשך כמה חודשים בשתי ארצות אחרות. בשנת 1990 הועסקו בחו"ל 18 מומחים בממוצע, מהם 11 במדינה באפריקה, 3 במצרים, 1 בקליפורניה ו-3 באיים הקריביים. בסוף שנת 1991 הועסקו בחו"ל 11 מומחים ובסוף שנת 1992 הועסקו 12 מומחים, מהם 3 במצרים, 3 באיים הקריביים, 3 בחבר המדינות, 2 במדינה באפריקה ו-1 בארה"ב. הירידה במספר העובדים נבעה בעיקר מצמצום מספר העובדים המועסקים בפרויקטים במדינה באפריקה.

1. שכר המומחים המועסקים בחו"ל כולל, נוסף על משכורת, תשלום בעד שעות

נוספות, תוספת ייצוג וקצובת אש"ל. השכר החודשי הכולל של מרבית העובדים בחו"ל נע בסוף 1990 בין 2,000 ל-4,000 דולר.

בהתאם לחוזים האישיים משולמת לעובדים המועסקים במצרים השתתפות בהוצאות שכר דירה. ב-1988 הסתכמה ההשתתפות החודשית לעובד ב-700 - 800 דולר ובשנים 1990 ו-1991 ב-850 - 1,200 דולר. בחוזים של המועסקים באיים הקריביים נקבע, שההוצאות על שכר דירה כלולות במשכורת. לרשות המומחים המועסקים במדינה באפריקה ובקליפורניה ולרשות מומחה אחד במצרים העמידו הלקוחות דירות מרוהטות במקום.

להלן נתונים על עלות הוצאות השכר והתשלומים הנלווים של אגרידב, בגין מומחים שהועסקו בפרויקטים בחו"ל בשנים 1989 ו-1990:

1989	1990	
-----	-----	
		הוצאות (אלפי דולרים):
		משכורת, כולל שעות נוספות
502	441	ותוספת ייצוג
187	155	אש"ל
42	45	ביטוח לאומי וביטוחים אחרים
-----	-----	
22	18	מספר ממוצע של עובדים
		עלות השכר החודשי הממוצע, כולל
2,768	2,967	תשלומים נלווים (בדולרים)

העלייה בעלות השכר החודשי הממוצע בשנת 1990 נובעת בעיקר מצמצום מספר המומחים שהועסקו במדינה באפריקה, ששכרם במונחים דולריים היה נמוך משכרם של המומחים בארצות אחרות.

2. (א) בחוזים האישיים שחתמה החברה בנובמבר 1987 עם המומחים שנשלחו לקליפורניה נקבע, בין השאר: "החברה מתחייבת כי במידה והיא תקבל רווחים הנובעים מיבולי הגידולים במסגרת הפרויקט שלשמו יוצא העובד והנמצאים בתחום פעולתו המקצועית, תשלם החברה למומחה 5% מהרווחים נטו שתקבל". בחודשים אוגוסט ונובמבר 1989 שולם למומחה שפעל בקליפורניה סך כולל של כ-2,800 דולר (5% מסך של כ-56,000 דולר), ובשנת 1990 סך של כ-8,600 דולר (5% מסך של כ-173,000 דולר).

(ב) מהפרוטוקול של דירקטוריון חברה א', מדצמבר 1987, עולה שלאחד העובדים של אגרידב במדינה באפריקה אושר בונוס בסך של כ-6,200 דולר כדי שימשיך לעבוד עד אפריל 1989.

משרד מבקר המדינה העיר לחברה, שתשלום בונוס בשני המקרים, הן במישרין והן באמצעות החברה המסונפת, היה טעון אישור הדירקטוריון של החברה.

3. לפי הסברי החברה, תנאי השכר של המומחים שהחברה מעסיקה בחו"ל נקבעים בידי

צוות בראשותו של המנכ"ל, וחברים בו חשב החברה, מנהל הפרויקטים והאחראית לשיגור המומחים לחו"ל. תנאי השכר נקבעים על פי אופי הפעולות של המומחים, תנאי ההסכם עם הלקוח, יוקר המחיה ותנאי החיים במדינת השירות.

החברה לא קבעה כללים שלפיהם יועסקו המומחים בחו"ל. תנאי ההעסקה של המומחים בחו"ל לא הובאו לאישור הדירקטוריון של החברה ורשות החברות הממשלתיות, כדרוש על פי סעיף 32א'(4) לחוק החברות הממשלתיות, התשל"ה-1975. בעקבות הביקורת, פנתה הרשות במאי 1992 למנכ"ל אגרידב וביקשה לפעול בעניין זה בהתאם להוראות הסעיף האמור.

דוחות כספיים

החברה עורכת את דוחותיה הכספיים על בסיס העלות ההיסטורית המותאמת לכוח הקנייה הכללי של השקל, לפי גילוי דעת 36 של לשכת רואי חשבון בישראל. להלן מובאים מאזניה של החברה לשנים 1990 - 1992, כפי שריכוז משרד מבקר המדינה.

31.12.90	31.12.91	31.12.92	
	(א ל פ י ש " ח) *		
			רכוש שוטף
3,123	266	212	מזומנים
359	2,178	1,299	פיקדונות לזמן קצוב
6,472	2,059	5,559	לקוחות והכנסות לקבל
296	139	242	חייבים אחרים
10,250	4,639	7,312	
			השקעות
254	69	86	חברות בחוץ לארץ
10	10	14	מלוות חובה ממשלתיים
264	79	100	
146	168	124	רכוש קבוע בניכוי פחת
10,760	4,886	7,536	
6,872	2,113	5,403	התחייבויות שוטפות
64	-	76	עתודות
			הון, קרנות ועודפים
61	61	61	הון מניות
			הפרשים מתרגום דוחות
(484)	(510)	(510)	כספיים של חברה מסונפת בחו"ל
4,247	3,222	2,506	יתרת רווח שלא יועדה
10,760	4,886	7,536	

* ש"ח מותאמים לדצמבר 1992. נתוני הדוחות הכספיים ליום 31.12.90 הותאמו לדצמבר 1992 בידי משרד מבקר המדינה.

מ ז ו מ נ י ס. ביום 31.12.92 נכללו בסעיף זה יתרות של כ-3,000 ש"ח בבנקים בארץ, יתרות במט"ח בבנקים בארץ בשווי של 145,000 ש"ח ובבנקים בחו"ל בשווי של 64,000 ש"ח.

פיקדונות לזמן קצוב. בסעיף זה נכללו ביום 31.12.92 פיקדונות בדולרים בשווי של כ- 1,299,000 ש"ח, נושאי ריבית שנתית של 2.88% עד 3.96%.

לקוחות והכנסות לקבל. היתרה ל-31.12.92 כוללת חובות של לקוחות בארץ בסך כ- 328,000 ש"ח, והכנסות לקבל מלקוחות בחו"ל בסך של כ-5,231,000 ש"ח, רובן מלקוח אחד בגין פרויקט הגברת מטר במדינה באירופה המבוצע באמצעות שח"מ (ראה לעיל עמ' 25).

חברות בחוץ לארץ. בסעיף זה נכללה ליום 31.12.92 השקעה בחברה מסונפת במדינה באפריקה בסך של כ-86,000 ש"ח, הכוללת השקעה מקורית בסך 16,000 ש"ח בתוספת חלקה של אגרידב ברווחים בלתי מחולקים של החברה. בשנת 1990 קיבלה אגרידב מאותה חברה דיבידנד בסך של 556,000 ש"ח ובשנת 1991 - בסך של 156,500 ש"ח.

רכוש קבוע. ליום 31.12.92 כולל סעיף זה מכונית, רהיטים, ציוד משרדי ושיפורים במושכר בעלות כוללת של כ-336,000 ש"ח, בניכוי פחת נצבר של כ-212,000 ש"ח.

התחייבויות שוטפות. ליום 31.12.92 נכללו בסעיף זה סכומים המגיעים לשח"מ בסך כולל של כ-4,600,000 ש"ח, במסגרת החוזה לביצוע פרויקט להגברת מטר במדינה באירופה. עוד נכללו בסעיף זה מקדמות מלקוחות בסך של כ-381,000 ש"ח; עובדים (כולל הפרשה לחופשה ופידיון ימי מחלה) בסך 273,000 ש"ח; וזכאים שונים והוצאות לשלם בסך של כ-149,000 ש"ח.

הון, קרנות ועוד פיס. להלן התנועה בסעיף זה בשנים 1991 - 1992 (באלפי ש"ח מותאמים):

הון מניות	הפרשים מתרגום דוחות	עודפים	ס"ח
61	(484)	4,247	3,824
		(801)	(801)
		150	150
יתרה ליום 1.1.91			
הפסד בשנת 1991			
רווח בשנת 1992			
הפרשים מתרגום דוחות כספיים של חברה מסונפת בחו"ל בשנים 1991-1992			
	(26)		(26)
		(224)	(224)
		(886)	(866)
61	(510)	2,506	2,057
יתרה ליום 31.12.92			

בשנת 1991 שילמה החברה לממשלה דיבידנד ביניים בסך של כ-200,000 ש"ח (224,000 ש"ח מותאם לדצמבר 1992). בעקבות פניית רשות החברות הממשלתיות לחברה, החליט הדירקטוריון בינואר 1992 לשלם דיבידנד סופי של 800,000 ש"ח (866,000 ש"ח מותאם לדצמבר 1992). עוד החליט הדירקטוריון, כי אם ממשלת ישראל תמכור את מניותיה בחברה, ישולם דיבידנד נוסף בסך של 1,000,000 ש"ח בתוך שלושה ימים לאחר חתימת ההסכם למכירת המניות.

דוחות רווח והפסד

להלן דוחות רווח והפסד של החברה לשנות הכספים 1990 - 1992, כפי שריכוז משרד מבקר המדינה (מותאמים לש"ח של דצמבר 1992):

1990		1991		1992		
%	אלפי ש"ח	%	אלפי ש"ח	%	אלפי ש"ח	
						הכנסות
58.1	7,119	1.7	52	75.7	6,533	מפריקט להגברת מטר
28.1	3,440	83.9	2,577	22.0	1,904	משירותי ידע בחוץ לארץ
8.2	1,002	13.4	412	-	-	משירותי חקר שווקים
5.6	685	1.0	31	2.3	199	הכנסות אחרות
100.0	12,246	100.0	3,072	100.0	8,636	
						הוצאות
53.4	6,543	1.8	56	69.2	5,972	עלות פרויקט להגברת מטר
20.9	2,559	51.5	1,580	17.0	1,471	עלות שירותי ידע
7.5	920	12.9	397	-	-	עלות שירותי חקר שווקים
						קידום פרויקטים והוצאות אחרות
1.0	115	3.8	118	0.7	66	
82.8	10,137	70.0	2,151	86.9	7,509	
17.2	2,109	30.0	921	13.1	1,127	
						רווח גולמי
						הוצאות מכירה, הנהלה וכלליות
10.9	1,332	38.4	1,179	13.6	1,171	
6.3	777	(8.4)	(258)	(0.5)	(44)	רווח (הפסד) הפעלה
(1.0)	(128)	(4.1)	(127)	2.3	195	(הוצאות) הכנסות מימון
-	-	3.3	100	-	-	הוצאות בגין שנים קודמות
						חלק החברה ברווחי חברה מסונפת
3.2	394	0.9	27	-	4	
						רווח (הפסד) לפני מסים
8.5	1,043	(14.9)	(458)	1.8	155	על הכנסה
2.5	306	11.1	343	-	5	מסים על הכנסה
6.0	737	(26.0)	(801)	1.8	150	רווח (הפסד) לשנת הדוח

הכנסות

הכנסות מפריקט להגברת מטר. בסעיף זה מוצגות ההכנסות מהפרויקט לפני התשלום לשח"מ. הירידה בהכנסות בשנת 1991 נבעה מהפסקת מתן השירות ללקוח באותה שנה. ב-1992 חידשה החברה את מתן השירות על פי שני הסכמים, שנחתמו במאוס ובאפריל אותה שנה, בהיקף כולל של 3,622,00 דולר (ראה לעיל עמ' 23).

הכנסות משירותי ידע בחוץ לארץ. בשנת 1991 נבעו הכנסות החברה בעיקר מהפרויקטים במדינה באפריקה, בקליפורניה, במצרים ובאיים הקריביים. ההכנסות מהפרויקט בקליפורניה נתקבלו בעד היבולים של שנים קודמות. הירידה בהכנסות משירותי ידע בחוץ לארץ ב-1991 וב-1992 לעומת השנים הקודמות נבעה מצמצום הפעילות במדינה באפריקה, במצרים ובארה"ב.

שירותי חקר שוקי מ. בשנת 1991 הסתיימה ההתקשרות בין אגרידב לבין משרד החקלאות בעניין מתן שירותי חקר שוקים (ראה לעיל עמ' 12).

הכנסות אחרות. ההכנסות בסעיף זה נבעו בעיקר מתקבולי ביטוח שער ליצואנים. התנודות בהכנסותיה בסעיף זה משקפות את השינויים בהכנסות מפרויקט הגברת המטר.

הוצאות

עלויות שירותי ידע. בסעיף זה נכללו בעיקר תשלומי שכר והוצאות נלוות לעובדים שהועסקו, על פי חוזים אישיים, ביעוץ והדרכה בפרויקטים השונים. עקב הפסקת הפעילות בקליפורניה וצמצום הפעילות במדינה באפריקה פחתו הוצאות אלה בשנת 1991; תהליך הצמצום נמשך גם ב-1992.

מסים על הכנסה

עד לשנת 1990 הפרישה החברה מס בשיעור של 25% על הכנסתה החייבת שמקורה במתן שירותי ידע בחוץ לארץ ומס בשיעור רגיל על הכנסותיה האחרות. באוקטובר 1991 ערכו שלטונות המס לחברה שומות לשנים 1986 - 1990. פקיד השומה צמצם את סוגי ההכנסות של החברה הזכאיות לשיעור מס מופחת של 25%, והסכים להחיל שיעור זה רק על הכנסות החברה מהפרויקט בקליפורניה ועל הכנסות החברה מדיבידנד שהתקבל מחו"ל. פקיד השומה גם לא הסכים לראות במס מהדיבידנד ששילמה החברה המסונפת במדינה באפריקה תשלום על חשבון חבות המס בארץ. כתוצאה משינויים אלה, סכום המס של החברה בשנת 1991 נשאר גבוה, אף כי באותה שנה לא היו לה רווחים.

רווחיות

הירידה התלולה ברווח הגולמי ב-1991 נובעת בעיקר מהעדר הכנסה מהפרויקט להגברת מטר. באותה שנה היתה גם ירידה ניכרת בהכנסות משירותי ידע, אך זו אוזנה על ידי ירידה גדולה עוד יותר בעלויות שירותי הידע⁷. ב-1992 היה גידול ברווח הגולמי לעומת 1991, בשל חידוש הפעולות להגברת מטר.

בשנת 1992 נמשכה הירידה בהכנסות ממתן שירותי ידע בחו"ל. לפי הסברי אגרידב נבע הדבר גם מהשפעת ההחלטות בדבר הפרטת החברה על שיווק פרויקטים. רק הכנסות

⁷ הדבר נבע בין היתר מתקבולים מהפרויקט בקליפורניה, בשעה שלחברה כבר לא היו הוצאות על פרויקט זה.

מימון, בעיקר מריבית על פיקדונות במטבע חוץ, איפשרו לחברה לסיים את השנה ברווח.

התוצאות הכספיות של שלוש השנים האחרונות מצביעות על התלות הרבה של רווחיות החברה בפרויקט להגברת מטר במדינה באירופה, שם משקפים הרווחים תיווך ולא פעילות עצמאית של החברה. כדי שהחברה תוכל להמשיך בפעילות המניבה רווחים, גם אם מקור הכנסה זה יצטמצם או ייעלם, עליה להגביר את היקף מתן שירותי הידע, אגב שמירה על מבנה העלויות הקיים.

אגרידב חברה לפיתוח חקלאי (ארצות חוץ) בע"מ הוקמה בידי הממשלה לביצוע פרויקטים חקלאיים בארצות חוץ. בשנים האחרונות פעלה החברה בכמה ארצות באפריקה, באמריקה וכן באירופה. על ידי הפצת ידע חקלאי היא תרמה הן לקידום החקלאות בארצות אלה והן למעמדה ולתדמיתה החיוביים של ישראל.

פעולותיה ברחבי העולם מבוצעות בעזרת מומחים הנשלחים מהארץ, שאותם היא מעסיקה על פי חוזים לתקופות קבוצות. החברה אינה מממנת את הפרויקטים שהיא מפעילה בחו"ל; מקור המימון העיקרי של אחדים מהם הוא סיוע חוץ של ארה"ב; לאחרים מתקבל המימון מגורמים ציבוריים או פרטיים בארצות שבהן היא פועלת.

במסגרת הביקורת נבדקו פעולות החברה בקשר עם פרויקט שהיא מבצעת במימון בין-לאומי באיים הקריביים. התברר, שהפרויקט כלל, בין השאר, הדרכה בגידול מנגו, אף כי פרי זה עלול להתחרות ביצוא מישראל לאירופה. במשרד החקלאות פועלת ועדה שאחד מתפקידיה הוא להנחות את הנוגעים בדבר בשאלה האם יוזמה בעניין יצוא ידע חקלאי עלולה להזיק ליצוא של תוצרת חקלאית. הביקורת העלתה, כי אגרידב לא פנתה לוועדה זו כדי לקבל אישור ליצוא ידע בגידול מנגו. לדעת מבקר המדינה, על אגרידב, כחברה ממשלתית, לפנות לוועדה לשם קבלת אישורה ליצוא ידע בכל פרויקט שיש בו מרכיב של סיכון ליצוא החקלאי מישראל.

בדוח מובאים ממצאים בנוגע לפעולות אגרידב באפריקה, שבוצעו באמצעות חברה משותפת עם משקיעים מקומיים, אשר פעלה אגב השגת רווחים. בדירקטוריון של אותה חברה, שבה משתתפים נציגי אגרידב, לא הועלו לדיון נושאים הקשורים לניהול הכספי של אותה חברה; סדרי הפיקוח מצד אגרידב על פעילותם של המומחים שהיא שגרה לא היו שלמים ולא נקבעו סדרי דיווח ובקרה מתאימים על הפרויקטים שבניהולם. אגרידב לא דאגה שיהיה בידיה תיעוד בדבר הבעלות על חברה שבאמצעותה בוצע פרויקט באחת המדינות ולא העלתה לדיון בדירקטוריון שלה את ההפסדים שהיו כרוכים בביצוע הפרויקט.

החברה לא קבעה כללים להעסקת המומחים בחו"ל. תנאי ההעסקה בפועל של המומחים בחו"ל לא הובאו לאישור של דירקטוריון החברה ושל רשות החברות הממשלתיות, כדרוש על פי הוראות חוק החברות הממשלתיות. בעקבות הביקורת,

פנתה הרשות במאי 1992 למנכ"ל אגרידב וביקשה לפעול בעניין זה בהתאם להוראות החוק.

עד סוף 1990 פעלה אגרידב אגב השגת רווחים. ב-1991 צומצם היקף פעולותיה במתן שירותי ידע, והופסק פרויקט של הגברת מטר במדינה באירופה; השנה הסתיימה בהפסד ניכר. ב-1992 חודשה העבודה באותו פרויקט, אולם עקב המשך הצמצום במתן שירותי ידע בחו"ל נשענה רווחיות החברה בעיקר על הפרויקט, שבו אין החברה מבצעת פעילות עצמאית אלא משמשת רק מתווך בין המזמין לבין חברת שח"מ.

במהלך הביקורת נדונה מחדש שאלת ההפרטה של החברה; לאחר שהטילה על מומחה לבחון את הנושא, החליטה ועדת השרים לענייני הפרטה, בהסתמך על המלצות המומחה, לבטל את ההחלטות הקודמות בעניין ההפרטה.

המשך פעילותה של החברה במתכונת הנוכחית דורש שהיא תנקוט יוזמה נחרצת להשגת פרויקטים חדשים, שבהם תוכל למכור שירותי ידע, ולנצל את הניסיון והמוניטין שלה ושל החקלאות בישראל.

אם תצליח החברה להרחיב את פעילותה בעזרת המנגנון הקבוע והמצומצם, שהראה את יכולתו להשיג תוצאות מקצועיות וכספיות נאות, תהיה בכך תרומה חשובה למעמדה של ישראל בתחום הסיוע החקלאי בזירה הבין-לאומית.

מבקר המדינה

ירושלים, כסלו התשנ"ד
דצמבר 1993